

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 15.12.2004

Číslo: Ročník 14 (2004), Číslo 4

Sekce: Naše téma

Název článku: 21. století a výměnné soubory???

Autor: Kateřina Hubertová, Dana Michlová, Věra Škraňková, Naďa Kaločová, Blanka Maňhalová

Zdroj: <http://unas.svkhk.cz/clanek.asp?id=471>

21. století a výměnné soubory???

Kateřina Hubertová, Dana Michlová, Věra Škraňková, Naďa Kaločová, Blanka Maňhalová

Region Hradec Králové – Kateřina Hubertová

Budujeme výměnné fondy, sestavujeme soubory knih, posíláme je po obecních knihovnách. Pracujeme, pracujeme... Má tato naše činnost smysl?

Knihovna města Hradce Králové zajišťuje regionální funkce 89 neprofesionalizovaným a 7 profesionalizovaným knihovnám. Tyto činnosti vykonává KMHK zčásti též prostřednictvím střediskových knihoven formou objednávek služeb. Šest profesionalizovaných knihoven slouží jako knihovny střediskové. Střediskový systém na Hradecku nebyl nikdy přerušen a jeho existence je velmi zažitá. A co hlavně: funkční! Každý střediskový obvod má svá drobná specifika. Ale většinou jsme všude stejní...

Při akvizici výměnných fondů využívají profesionalizovaní knihovníci vždy stejných zdrojů jako při nákupu vlastního knihovního fondu; je to výhodné jak z hlediska ceny, tak souběžné katalogizace, a využívají při tom i elektronické nabídky knihkupectví a nakladatelství. V některých obvodech začíná elektronický způsob nabývání fondu výrazně převyšovat klasické metody. K nákupu využívají v největším počtu případů knihkupectví Kosmas, často Spira a Globus, poměrně málo jsou využívány Nové knihy. Celkem se knihovníci neodřikají žádné možnosti získat pro své knihovny co největší objem kvalitní literatury za co nejnižší cenu. Tomuto cíli obvykle obětují vlastní pohodlí a jsou ochotni příležitostně vláčet balíky knih odkudkoliv, kde se na své běžné pouti ocitnou...

Pravidelně 2x až 6x ročně dodávají střediskové knihovny výměnné soubory do celkem 82 obhospodařovaných knihoven. (Do 69 obecních knihoven rozvážíme služebními auty, 13 knihovníků si jezdí soubory vybrat a odvézt osobně.) Zbývajících 7 se dlouhodobě těší velké přízni svých obecních úřadů, které na ně v rozpočtu pamatují slušnou částkou na nákup knihovního fondu. Tyto knihovny mají proto zájem o dodávání VS menší a pouze příležitostně se poptávají spíše po konkrétních titulech. I tyto knihovny ale vědí, kam se v nouzi mohou obrátit.

V průběhu každého roku se sem tam objeví problém, jak se do knihovny se souborem a na metodickou návštěvu dostat. Soubor pak obvykle po dohodě zanecháme podle pokynů knihovníka tu v konzumu, tu o ochotného souseda. Každou knihovnu ale i přes tyto komplikace minimálně 1x ročně navštíví profesionalizovaný knihovník a na místě provede

metodickou kontrolu, poskytne konzultaci či pomoc. Jak tyto zádrhele průběžně vznikají, tak také průběžně zanikají a obecně nemáme větší problémy s přístupem do knihoven.

Skladbu výměnných souborů ovlivňují sami knihovníci podle požadavků svých čtenářů. Dlouhodobou spoluprací už na všech střediskových knihovnách vědí, v které obci mají málo dětí (a tudíž nepotřebují tolik knížek pro děti), kde milují literaturu faktu, válečné romány či sci-fi. Většinou všude nutně potřebují romány pro ženy a detektivky. Výměnné soubory jsou přibližně ze 30 % sestaveny z naučné literatury, zpravidla opět podle instrukcí z té které obecní knihovny. Před samotným rozvozem knihovníci obecní knihovny telefonicky, písemně či osobně korigují skladbu souboru.

Prozatím se nám jen málo daří zařazovat do VS i CD-ROMy. Je to dáno z jedné strany naší malou nabídkou, ale z druhé strany i možností využití v obecních knihovnách. Ještě stále není dost míst, kde mohou CD-ROMy využívat. Do budoucna počítáme s pokračováním doplňování výměnných fondů CD-ROMy a jejich zařazování do výměnných souborů. V okrese Hradec Králové má plně automatizovaný knihovní systém 21 obecních knihoven, 4 další na něm momentálně pracují. Ve 40 knihovnách najdete PC, zčásti pouze na internet. Ovšem ne na všech těchto počítačích je možno využít i CD-ROMy. Leckdy jsou to už dědečkové, kteří jenom dosluhují...

Profesionalizované knihovny jejich středisková činnost nezatěžuje, vítají ji. Stala se pro ně i jistou prestižní záležitostí. Má tradici a je smysluplná. Knihovnice většinou operativně kombinují možnosti svého domovského knihovního fondu s fondem výměnným, doplňují je navzájem a snaží se vyhovovat oběma stranám bez rozdílu. Jen si občas některé knihovnice ze střediskových knihoven povzdechnou nad tím, že mají jen dvě ruce a den trvá pouhých 24 hodin.

Přibližně třetina obecních knihoven dostává od svých obecních úřadů nějaké (alespoň minimální) finanční prostředky na nákup knihovního fondu. Bez funkčního střediskového systému by se tedy na většinu knihoven novější knihy vůbec nedostaly. Přitom v mnoha obcích je knihovna zdaleka jediným kulturním zařízením. O to absurdněji zní potom věta jednoho nejmenovaného pana starosty, který na dotaz, proč chce knihovnu zrušit a kam že mají lidé chodit, odpověděl: „Mají dvě hospody!“

Takže pokud jsme se na začátku ptali po smyslu výměnných souborů, teď již odpověď známe. Význam má nemalý, výměnné soubory jsou využívány a středisková činnost je vítána.

K sestavení tohoto příspěvku byly použity dotazníky, které pro potřeby metodického oddělení vypracovaly knihovnice všech střediskových knihoven okresu Hradce Králové. Protože koho jiného se na výměnné soubory zeptat, než těch, které vlastníma rukama každou knihu do souboru s rozmyslem vloží...

Region Jičínsko – Dana Michlová

MěK v Jičíně plnila do konce roku 1997 funkci střediskové knihovny, a tudíž budovala výměnný fond. V roce 1998, po transformaci a změně zřizovatele, se po dohodě s ostatními profesionálními knihovnami stala jedinou knihovnou, která poskytuje regionální služby, a to na základě smlouvy uzavřené se SVK Hradec Králové; následně jsme i my podepsali s jednotlivými obecními úřady stejné dokumenty.

Jednou z nejvíce využívaných služeb je poskytování výměnných souborů. Jejich budování nebylo po transformaci přerušeno, a tak ke konci loňského roku činil stav výměnného fondu 29 160 svazků (z toho tvoří 5 879 svazků naučná literatura, 23 254 krásná literatura a 27 CD-ROMů).

Při nákupu nových knih přihlížím k požadavkům knihovníků a přáním jejich čtenářů. V

loňském roce jsem koupila i cizojazyčnou literaturu v originále. Do fondu nakupuji kromě beletrie a populárně naučné literatury, která je v souborech vždy určitým procentem zahrnuta, i encyklopedie, průvodce, jazykové slovníky. Z této literatury jsem vybudovala tzv. příručku, která není součástí výměnných souborů, ale je k dispozici pro splnění aktuálních požadavků knihovníků MLK. Ti tuto službu uvítali a s její pomocí uspokojí požadavky náročnějších čtenářů. Soubory s cizojazyčnou literaturou si většinou půjčují profesionální knihovny a ojedinele některá MLK má požadavek na pár titulů.

Regionální funkce plníme pro 74 knihoven: 12 s profesionálním knihovníkem a 62 s knihovníkem dobrovolným. Musím říci, že po registraci na MK ČR zůstaly v našem okrese většinou jen ty aktivní knihovny, které mají zájem o výměnné soubory a další služby. Rozvoz knih zajišťuji 2x ročně – jaro a podzim. Ti aktivní si mimo tyto termíny jezdí ještě na osobní výběry. Ke každému souboru dostane knihovník i seznam knih, který svým podpisem potvrdí. V našem okrese neprovádím cirkulaci. Knihovna může mít knihy, o které je zájem, i delší dobu. Při zámluvách termíny zkracuji. Knihovníkům tento systém vyhovuje.

Každý knihovník vyplnil dotazník, o jaké knihy je v obci zájem. Složení souboru odpovídá těmto požadavkům. Na našich webových stránkách je vystaven online katalog, který využívají jak knihovníci MLK, tak i čtenáři malých knihoven. 31 knihoven je napojeno na internet. Vzájemná komunikace se velmi zrychlila. Knihovník zasílá požadavky na změnu složení souboru, dotazy ohledně knihovnické techniky atd. Všem knihovnám zasílám důležité dokumenty, nabídky nakladatelství KOSMAS, pozvánky a další dle aktuální potřeby. Myslím si, že jim v jejich práci pomáhá i zpravodaj U NÁS, který kladně hodnotí.

Naši nabídku jsem ještě rozšířila o půjčování multimediálních CD-ROMů. Knihovník podepíše výpůjční protokol, kterým se zároveň zavazuje, že tyto dokumenty neopustí knihovnu. Na délce zápůjčky se předem dohodneme.

V loňském roce putovalo do knihoven 304 souborů, což představuje 15 195 svazků. Veškerá evidence souborů je prováděna pomocí počítače. Do konce tohoto roku bude dokončena retrokonverze celého výměnného fondu. V příštím roce nás čeká revize a i tu už budeme provádět elektronicky.

Region Náchodsko – Věra Škraňková

V okrese Náchod byl zaváděn střediskový systém postupně od roku 1976. Vždy dvě střediska ročně, takže byl dokončen v roce 1980. Fungoval ve všech střediskových knihovnách až do roku 1995, do kdy i samostatným městským knihovnám přispíval okresní úřad na doplňování výměnných fondů a na platy knihovníků místních knihoven.

Od roku 1996 zřizují knihovny městské a obecní úřady. Knihovny, které při změně zřizovatele získaly právní subjektivitu, uzavřely s obecními úřady smlouvy o poskytování knihovnických služeb obcím. Knihovny, které se staly součástí městských úřadů nebo organizační složkou obce bez právní subjektivity, nemohly již poskytovat služby obcím a střediskový systém postupně zanikl. Výměnné fondy byly ponechány v obecních knihovnách. Knihy, o které neměla žádná knihovna zájem, byly odepsány.

Od roku 1996 tedy fungují dále výměnné fondy v knihovnách Náchod, Červený Kostelec, Jaroměř, Nové Město nad Metují a Police nad Metují. Obecní úřady přispívají městským knihovnám na nákup výměnných fondů a na platy knihovníků. S regionální funkcí a hlavně s finanční podporou regionálních funkcí bylo možno tzv. obsluhovat i obecní knihovny, které v roce 1996 vypadly z péče městských knihoven.

Od roku 2002 je tedy výměnný fond doplňován i z prostředků ministerstva kultury a je umožněno všem registrovaným obecním knihovnám jej využívat. Do fondu jsou nakupovány ve větším množství všeobecné i odborné encyklopedie pro děti i pro dospělé a další naučná literatura, která by měla zůstat v knihovnách. Měla by napomoci dobře plnit i informační

funkci knihoven. V Náchodě i v Polici nad Metují je praxe taková, že si knihovníci sami vybírají soubory z výměnných fondů podle znalosti zájmů svých čtenářů. Svými požadavky tak přímo ovlivňují i nákup knihovního fondu. Aktivní knihovníci si menší soubory knih odvázejí v taškách častěji, ostatním jsou soubory rozváženy podle potřeby. V polickém střediskovém obvodu se osvědčilo nakupování časopisů pro obecní knihovny od firmy Vara. V poslední době projevili knihovníci obecních knihoven i zájem o zakoupení multimediálních encyklopedií a CD pro děti do výměnných souborů.

Finanční příspěvek na regionální funkci nám umožnil rozesílat zpravodaj U NÁS všem obecním knihovnám okresu. Bylo by dobré, kdyby sami knihovníci obecních knihoven se k problematice výměnných souborů vyjádřili.

Region Rychnovsko – Nad'a Kaločová

Každá z profesionálních knihoven okresu Rychnov nad Kněžnou, oblast Rychnov a Dobruška, obhospodařuje ve svém obvodu daný počet místních knihoven. Nákup knih do výměnných fondů těchto profesionálních střediskových knihoven je realizován dohodou mezi Městskou knihovnou v Rychnově jako pověřenou knihovnou a městskými knihovnami v Dobrušce, Opočně, Vamberku a Rokytnici v Orlických horách. Všechny tyto knihovny provádějí výběr a následný nákup knih jednak dle svého uvážení a dále na základě požadavků svých jednotlivých obecních knihoven. Po následném elektronickém zpracování nakoupených knih v rychnovské knihovně jsou knihy prostřednictvím jednotlivých profesionálních knihoven distribuovány ve výměnných souborech do příslušných obecních knihoven.

Výměnné fondy jednotlivých profesionálních střediskových knihoven obsahují jednak literaturu populárně-naučnou, kde jednotlivé obory jsou zastoupeny dle požadavků obecních knihoven, např. zahradnictví, ruční práce, kutilství apod. V beletrii převažují požadavky na detektivní a další napínavou literaturu, romány pro ženy, historické romány, starší českou literaturu, ale i povinnou četbu. Literaturu pro děti a mládež ve výměnných souborech tvoří spíše romány pro dospívající děti, v menší míře pohádky. Velký zájem je o encyklopedie jak u dospělých čtenářů, tak i u dětí. Finanční prostředky vynaložené právě na nákup encyklopedií se jeví jako investice trvalejší hodnoty. V naší oblasti zatím nenakupujeme CD ROMy do výměnných fondů.

Díky nákupu nových knih do výměnných fondů, který je realizován hlavně díky dotačním prostředkům Ministerstva kultury ČR, máme možnost vidět i vzrůstající zájem čtenářů v malých obcích.

V naší oblasti si výměnné soubory v převážné většině odvázejí buď sami knihovníci nebo po dohodě si soubor vyzvedne i starosta příslušné obce. Knihovníci se ale napřed domluví telefonicky o skladbě knih ve výměnném souboru nebo v některých případech si osobně vyberou příslušné knihy ve výměnném fondu.

Zkušenosti s výměnnými soubory na Rychnovsku jsou zatím dobré a nebráníme dalšímu zkvalitňování těchto služeb a novým nápadům v oblasti spolupráce profesionálních knihoven s obecními knihovnami.

Region Trutnovsko – Blanka Maňhalová

Městská knihovna z finančních prostředků, které poskytuje stát na zajišťování regionálních funkcí, nakupuje dokumenty do výměnných fondů celého regionu. Na akvizici a profilování fondů se podílí metodička i katalogizátorka, které zjišťují požadavky knihovníků z neprofesionálních knihoven. Nakupujeme literaturu naučnou (všeobecné encyklopedie, knihy s válečnou tematikou, kutilství, kuchařky, ruční práce, zahrádkaření...), beletrii (romány pro

ženy, historické romány, detektivky, válečné romány...), knihy pro děti (pohádky, knihy pro mládež, dětské encyklopedie...). Všechny knihy jsou označeny a zabaleny. Ročně se částka za knihy pohybuje kolem 400 tisíc Kč.

V našem regionu všichni dobrovolní pracovníci vědí, že stačí pouze zavolat nebo využít elektronickou poštu do naší knihovny, domluvit si počet a druhy knih. Pracovnice soubor připraví a vytiskne předávací protokol. V dohodnutém termínu si knihovník nebo pracovník obecního úřadu pro soubor přijedou a ve většině případů přivezou knihy, které jsou již přečtené. Knihy mohou být z různých souborů dané knihovny, půjčování není omezeno ani počtem knih ani délkou výpůjček. V současné době však uvažujeme, že od Nového roku zavedeme maximálně tříletou zápůjčku výměnného souboru.

Zároveň jsou prodiskutovány problémy knihovny, zájmy čtenářů, kteří danou knihovnu navštěvují, a nabídnuty materiály týkající se provozu. V případě vážnějších problémů (které nelze řešit na místě) je dohodnuta metodická návštěva. Ročně je po regionu distribuováno 250 souborů, které tvoří 13 000 knih.

V příštím roce uvažujeme o zakoupení automatizovaného knihovního systému REKS – regionální knihovní systém, který řeší automatizaci určitého regionu. Obsahuje modul katalogizace monografií, www katalog, výpůjční protokol a modul revize knihovního fondu. Důležité pro knihovníky jsou jednoduchost obsluhy a bezpečnost dat na centrálním serveru. A v neposlední řadě usnadnění půjčování výměnných souborů a provádění revizí fondů.

Přestože v současné době většina neprofesionálních knihoven využívá možnosti zapůjčení výměnných souborů, nejsme úplně spokojeny. Naším cílem je, aby tuto službu, kterou poskytujeme, využívaly všechny neprofesionální knihovny. A to je pro nás úkol do budoucna.